

УДК 371 – 057.87(477.52/.6)

Ігор Зубрицький, старший викладач кафедри соціальної педагогіки та корекційної освіти
Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка

ПИТАННЯ АНТИАЛКОГОЛЬНОГО ВИХОВАННЯ ДІТЕЙ ТА МОЛОДІ НА СТОРІНКАХ ЧАСОПISY “УКРАЇНСЬКА ШКОЛА” (1925 – 1943 РР.)

У статті на основі окремих сюжетів із публікацій, розміщених на сторінках Львівського педагогічного видання “Українська школа”, простежено педагогічні погляди авторів на проблему антиалкогольного виховання дітей та молоді.

Ключові слова: “Учительська громада”, “Наша школа”, “Українська школа”, антиалкогольне виховання, антинаркотичне виховання.

Літ. II.

Игорь Зубрицкий, старший преподаватель кафедры социальной педагогики и
коррекционного образования

Дрогобычского государственного педагогического университета имени Ивана Франко

ВОПРОСЫ АНТИАЛКОГОЛЬНОГО ВОСПИТАНИЯ ДЕТЕЙ И МОЛОДЕЖИ НА СТРАНИЦАХ ЖУРНАЛА “УКРАИНСКАЯ ШКОЛА” (1925 – 1943 ГГ.)

В статье на основе отдельных сюжетов из публикаций, помещенных на страницах Львовского педагогического издания “Украинская школа”, прослежены педагогические взгляды авторов на проблему антиалкогольного воспитания детей и молодежи.

Ключевые слова: “Учительская община”, “Наша школа”, “Украинская школа”, антиалкогольное воспитание, антинаркотическое воспитание.

Ihor Zubrytsky, Senior Lecturer of Social Pedagogic and Correctional Education Department
Drohobych State Pedagogical University by I. Franko

QUESTIONS OF ANTI-ALCOHOL EDUCATION CHILDREN AND YOUTH ON PAGES OF JOURNAL “УКРАЇНСЬКА ШКОЛА” (“UKRAINIAN SCHOOL”) (1925 – 1943)

On the basis of separate stories taken from the publications inserted on the pages of Lviv educational publication “Ukrainian school” we traced pedagogical views of the authors on the problem of anti-alcohol education of children and youth.

Keywords: “Teacher community”, “Our school”, “Ukrainian school”, anti-alcohol education, anti-drug education.

Постановка проблеми. Важливим і суттєвим елементом історії педагогіки є педагогічні періодичні видання, що виходили у світ завдяки зусиллям українських педагогічних товариств. Вони дають чітке й об’єктивне уявлення про стан педагогічної науки, народної освіти і про основні проблеми, які хвилювали педагогічну громадськість різних регіонів України в той чи інший історичний період.

Серед таких важливих та актуальних проблем, що піднімалися у 20 – 30-х рр. ХХ ст. на сторінках західноукраїнських педагогічних видань, помітне місце посідає питання антиалкогольного виховання дітей та шкільної молоді.

Цій тематиці було відведено місце й на сторінках педагогічного часопису “Українська школа”, що виходив у Львові до 1943 року. Аналіз цих тематичних публікацій засвідчив, що уже в той час було нагромаджено значний досвід та арсенал форм і методів антиалкогольної виховної

роботи у школі, які потрібно досліджувати й пропагувати сьогодні.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Характеризуючи історіографію питання, варто зазначити, що зміст окремих освітянських часописів став об’єктом вивчення багатьох дослідників. На початку ХХ ст. важливі проблеми україномовної педагогічної преси піднімалися у працях К. Малицької, І. Франка, Е. Грицака та ін. Зокрема, Е. Грицак [1] у своїй статті “Українські педагогічно-шкільні та вчительські часописи й журнали” подає ґрунтовний бібліографічний огляд українських педагогічних часописів Прикарпаття означеного періоду, однак не аналізує змісту самих публікацій. Важливі аспекти історії розвитку західноукраїнської педагогічної преси зазначеного періоду також зацікавили сучасних дослідників – А. Животка, М. Романюка, М. Галушка, С. Костя, що знайшло відображення у їхніх наукових працях. Дослідженням різноманітних аспектів

проблеми антиалкогольного виховання перших десятиліть ХХ ст. займалися Б. Савчук, Л. Сливка, В. Лаба, М. Кузик, І. Рудянин та ін.

Проте, кількість наукових праць, присвячених вивченню проблеми антиалкогольного виховання на сторінках педагогічних періодичних видань є вкрай обмеженою.

З огляду на це, **метою** нашої статті є здійснення аналізу публікацій педагогічного видання “Українська школа”, що розглядають зміст, форми організації та проведення, методи, прийоми та засоби антиалкогольного виховання дітей та молоді у тогочасній школі.

Виклад основного матеріалу. Важливе місце серед педагогічних видань Західної України І половини ХХ століття, займала преса “Учительської громади”, станового товариства українських середніх і вищих шкіл, яке було засноване у Львові за ініціативи Ю. Стефановича у 1908 році [3, 3474]. 1 листопада 1908 року, в день створення товариства, ухвалою загальних зборів було прийнято рішення про заснування часопису організації, який отримав назву “Наша школа”. До Редакційного комітету новоствореного педагогічного журналу увійшли відомі українські науковці, педагоги та громадські діячі: В. Левицький, С. Рудницький, С. Томашівський, В. Щурат. Головним редактором став І. Кривецький [5, 128].

Заснування друкованого видання, було “певним” засобом досягнення мети, яку поставила перед собою “Учительська громада”, – організованими силами вчителів вищих шкіл “вияснити дочасне становище середніх і вищих шкіл української території, їх хиби та недостачі з погляду загально-дидактичного і педагогічного, і спеціального українського національного становища, та працювати для націоналізації школи середньої і вищої так само як і низшої” [8, 228].

На сторінках “Нашої Школи” містилися статті на педагогічні, наукові та шкільні (політичний аспект проблеми) теми, бібліографія та хроніка діяльності “Учительської громади”.

З початком Першої Світової війни видання часопису було призупинено і повторно відновилося лише у 1916 році. Після поновлення діяльності, часопис друкував матеріали дидактичного й науково-педагогічного змісту та найчастіше торкався тематики, що стосувалася проблеми національного виховання та впливу війни на молоде покоління. Однак, уже у другій половині 1918 року, видання “Нашої школи” було знову припинено, і як виявилось – остаточно. Правда, в квітні 1921 року силами “Учительської громади” почали видавати журнал “Світло”, за редакцією М. Галушинського, – педагогічний місячник

національного і суспільного виховання, який позиціонував себе як наступник “Нашої школи”.

Журнал “Світло” ставив перед собою амбітні завдання. Головну увагу редакція в першу чергу, зосередила на проблемі плекання ідеї української державності, а разом із тим – і формуванні відповідної морально-духовної атмосфери поміж українських учителів та їх вихованців.

Однак, уже у 1922 році, часопис припинив своє існування через фінансові труднощі з якими стикнулося товариство “Учительська громада” [2, 2726].

Повноцінною ж наступницею журналу “Наша школа” стала “Українська школа”, педагогічний науковий журнал, програму якого було затверджено на нараді львівських членів “Учительської громади” 1 лютого 1925 року. Першим редактором нового видання став І. Калинович, який редагував журнал до 1926 року [5, 129].

Доказом наступності цих видань, було декларування мети нового часопису, яка повністю збігалася із метою журналу “Наша школа” [6, 1].

У вступній статті від імені редакції, було сформульовано також основні завдання часопису “Українська школа”: 1) національні справи, пов’язані з українським шкільництвом, шкільною реформою (“заложення Українських Високих Шкіл у Львові”, “заснування нових українських середніх шкіл...”, “заснування в кожній українській громаді школи з українською мовою навчання”, “повнота прав українському вчителю та його організаціям”, “створення умовин для свободного й ніким неспинюваного розвитку української культури”); 2) фаховий педагогічний орган мав знайомити вчителів із “новими шляхами виховання культурних народів, з вислідами сучасної експериментальної педагогіки та методики поодиноких предметів навчання а також з особистими справами українського вчителства середніх і вищих шкіл” [6, 2].

З 1932 року журнал зазнав суттєвих змін. “Українську школу”, за висловом редактора Є.Ю. Пеленського присвятили “виключно педагогічному знанню, становим та організаційним справам [7, 1].

Проте, варто зауважити, що попри неодноразові дискусії стосовно завдань, напрямів розвитку та зміни форматів видання, протягом усього періоду існування “Української школи”, (за виключенням 1927 – 1928 рр., коли в силу різних причин було припинено видавання науково-педагогічних статей, та 1935 – 1937 рр., коли через фінансову скруту журнал взагалі не друкувався [1, 139]), помітне місце на його сторінках завжди

займали розвідки з ділянки педагогіки та методики викладання. Цікавими є статті, у яких наголошувалося на тісному зв'язку науки про виховання й освіти з іншими дисциплінами, особливо з психологією. Зміст таких розвідок складала теми про психофізичні особливості учнів різного віку, мораль у школі, про різні напрями виховання (етичне, релігійне, родинне, статево, антиалкогольне тощо) [8, 229].

Особливу увагу привертають публікації, які максимально наближені, за своїм змістом, до соціально-педагогічної проблематики. З поміж них, варто виділити: “Вплив школи на туберкульозу” Ол. Барвінського (1925. – 3ш. 1-3), “Декілька завваг про сексуальне питання в школі” В. Бригідера (1925. – 3ш. 4-6), “Полове виховання молоді, а алкоголь” проф. Георга Клятта (1929. – Ч. 1-4), “Алькоголізм і школа” М. Чайковського (1929. – Ч. 1-4), “Питання праці й освіти в теперішньому вихованні нашої молоді” І. Витановича (1938. – Ч. 7-12), “Завваги про самоврядування шк. Молоді” М. Яцківа (1933. – Ч. 6/7), “Рефлексії на тему етичного виховання” С. Балея (1933. – Ч. 6-7), “Думки Ю. Кершенштайнера про характер освітніх систем” С. Сірополка (1933. – Ч. 8/9), “Учитель-виховник” П. Ісаїва (1942. – Ч. 1/2), “Праця учителя поза школою” І. Герасимовича (1942. – Ч. 1/2) та ін.

Важливими питаннями, які неодноразово піднімалися на сторінках часопису “Українська школа”, були питання антиалкогольного та антинаркотичного виховання дітей та молоді.

В контексті цієї проблематики, вигідно вирізняється стаття Миколи Чайковського “Алькоголізм і школа” [11], в якій автор запропонував прогресивну, як на той час, модель антиалкогольного та антинаркотичного навчання, яку, з незначними змінами, можна сміло запроваджувати і в сучасних школах.

Микола Андрійович Чайковський (1887 – 1970), талановитий математик і педагог, випускник Празького, Львівського, Віденського університетів, син знаного письменника та громадського діяча Андрія Чайковського [4, 3692], у 1925 році працював на посаді директора приватної української гімназії в Рогатині, що утримувалася на кошти товариства “Рідна школа”. Не маючи змоги, через утиски польської влади, займатися науковою діяльністю, він весь свій творчий потенціал використав для організації широкого протиалкогольного руху серед української молоді [9].

В своїй статті М. Чайковський роздумує про перспективи розвитку модерного протиалкогольного руху, який, на його думку, обов'язково повинен

спиратися на чітку наукову базу та використовувати досягнення науки “Алькогології”. Він звертається до вчителів із закликом використовувати у школі здобутки цієї науки для побудови повноцінної системи протиалкогольної освіти. “Сьогодні не можна вже переходити коло алкогольогії з заплученими очима й трактувати її “*per non est*”. Це було би “політикою струса”, який ховає голову в пісок у переконанні, що тим відвернув від себе небезпеку” [11, 69].

На переконання М. Чайковського, школа дає шкільній молоді дві цінності: знання й виховання. Обидві ці цінності потрібно подавати згідно з “нинішнім станом поодиноких наук і науки про виховання, а не в заскоружлому, перестарілому вигляді; тому не вільно сьогодні в шкільній праці промовчувати алкогольного питання або трактувати його незгідно з сучасним станом алкогольогії” [11, 71].

В своїй статті, автор висловлює чітке переконання, що кожен учитель, у зв'язку із актуальністю проблеми, повинен бути підготовлений до антиалкогольного та антинікотинного виховання як теоретично так і практично. Актуальність проблеми він вбачає у тих “пияцьких” традиціях, які глибоко вкоренилися в тогочасному суспільстві – “ми... зжилися з думкою, що кожне свято та кожну врочисту оказію треба “припечатати” трунком” [11, 72].

Однак, перш ніж долучитися до профілактичної роботи, М. Чайковський закликає самих педагогів змінити своє ставлення до “алкогольного питання” й до “курення”. В першу чергу, сам вчитель не повинен давати молоді поганого прикладу. “Молодь не сміє бачити свого вчителя не то п'яним, а навіть хоч би тільки з чаркою в руках; цього він повинен берегтися як вогню, щоби своїм прикладом не дати молоді причин до згіршення” [11, 73]. Те саме, стверджує автор, потрібно віднести й до паління тютюну – “...учителі повинні світити прикладом і задля тої молоді, якій присвятили все своє життя, виректися свого налогу” [11, 74].

Зате, на його думку, “вчитель-абстинент уже одним своїм прикладом може багато більше доброго зробити, як не одна освідомлююча книжка чи брошура...” [11, 73].

Тому, М. Чайковський гостро критикує упередження багатьох шкільних педагогів до профілактичної діяльності, називаючи це цинізмом. Особливе обурення викликають у нього ті вчителі, які насміхаються з алкогольної абстиненції, яка набула популярності серед шкільної молоді, особливо тієї її частини, що була

членами громадських організацій. Таке кепкування він порівнює із насміханням із чужих релігійних переконань, чи глузування з чужої національності чи з людського каліцтва.

Надзвичайно цікавим є бачення автора стосовно “активної праці школи” у питаннях антиалкогольного та антинаркотичного виховання.

Посилаючись на досвід інших країн, зокрема Швеції та США, М. Чайковський пропонує в найближчому майбутньому запровадити окремий шкільний предмет, який би опікувався питанням “навчання в протиалкогольній ділянці”. Однак, розуміючи всі труднощі пов’язані із запровадженням нової дисципліни до навчального процесу, він пропонує “шукати інших доріг для протиалкогольного навчання” виходячи із реалій.

На його переконання, елементи протиалкогольного навчання потрібно включати в ті шкільні дисципліни, які є дотичними до “алькоголії”.

В першу чергу до них М. Чайковський відносить шкільну гігієну, яка уже викладалася у тогочасних школах як окремий предмет. Тим більше, що планами цієї дисципліни і так були передбачені обов’язкові теми, що стосувалися проблеми алкоголізму.

Наступна база дисципліни, яка, на його думку, якнайбільше відповідає висунутим критеріям є “наука природи”. М. Чайковський пропонує піднімати “алькогольну” тематику на уроках природи у кожному класі середньої школи, починаючи із першого – “ось так у першій класі середньої школи, при першому обговорюванні будови та фізіології людського тіла, вчитель має добру нагоду присвятити одну...годину на вивчення шкідливого алкоголізму” [11, 75].

При вивченні хімії та ботаніки, автор також пропонує одну-дві години “лишити на алкоголізм”. Припускає навіть проведення експерименту над невеликим звірятком (собакою, криликом чи куркою) – напоївши його алкоголем – дати можливість дітям спостерігати за його реакцією, одночасно супроводжуючи такий експеримент відповідними коментарями.

При вивченні цих же предметів у старших класах, передбачає збільшення кількості годин, які відводяться на профілактичну роботу та пропонує “поставити питання всіх наркотиків” [11, 75].

Окремою дисципліною, яка чудово вписується в рамки антиалкогольної та антинаркотичної кампанії є, на думку М. Чайковського, фізкультура (“наука руханки”). “Учитель-руховик має обов’язок захопити молодь фізичними вправами та впоїти в неї замилювання до спорту; а що спорт уже з природи річі є смертельним ворогом наркотиків, той тут є безліч нагод до

протиалкогольного, а й протинікотинного навчання” [11, 75].

На уроках літератури він пропонує формувати в учнів критичне відношення до алкоголю на прикладі біографій тих письменників, які зловживали алкоголем – “...на вчителя літератури спадає обов’язок розвіяти легенду, начеб то алкогільне подразнення було потрібне та корисне для поетичної чи мистецької творчості” [11, 76].

Окремо, М. Чайковський закликає переглянути зміст підручників та усунути з них, або критично проаналізувати літературні твори, які містять згадки про пияцтво. В цьому ж контексті, вимагає усунути з шкільного співочого репертуару всякі “п’яцькі” пісні, бо “слова гарної пісні також глибоко залишаються в пам’яті, отже можуть заподіяти не одне лихо”.

Будучи математиком, М. Чайковський не оминув увагою і свій предмет, включивши його в обов’язковий перелік дисциплін, де вчителі можуть та повинні займатися профілактичною роботою. Пропонує він це зробити творчо – використати спеціальні математичні вправи на “алькогольну” тематику. М. Чайковський посилається на досвід французьких колег, описаний у журналі “L’Etoile Bleue”, які з успіхом застосовують в навчальному процесі спеціально підібрані математичні завдання – “урядовець пропиває протягом дня 2 фр. 20 с. вранці і стількиж у вечір, а крім того в неділю видає в каварні 10 фр. 50 с.; скільки протрачує він без пожиточно щороку і який бувби 3%-овий прибуток від тої суми?” [11, 76].

На уроках геометрії пропонує вчителям разом із дітьми малювати тематичні діаграми на основі статистичних даних та вивішувати їх на стінах класу чи в коридорі школи.

Предмети географії та історії також, на думку М. Чайковського, якнайкраще підходять для антиалкогольного та антинаркотичного виховання. “Географ може звернути увагу, скільки ґрунту в поодиноких краях засаджується виноградниками і яка з цього виходить шкода, ...може говорити про вигублення американських Індіан алкоголем, про поширення наркотиків на Сході та про необхідність абстиненції під час тропічних та полярних виправ” [11, 77] тощо.

Вчитель історії, може прислужитися протиалкогольній пропаганді “коли при всяких нагодах буде згадувати про...ширення пияцтва по різних краях та його шкідливі наслідки”. Особливо, М. Чайковський наполягає на тому, щоб за приклад брати теми із української історії – “від княжих часів аж до недавньої визвольної боротьби” [11, 77].

Не пройшли осторонь уваги М. Чайковського й дитячі психологи. Вони, на його думку, повинні “на кожному кроці виказувати, як алкоголь руйнує цю штудерну будівлю, якою є людське думання і валить її від вершків аж до основ” [11, 77].

Підводячи підсумки, М. Чайковський, доходить до висновку, що успішна антиалкогольна пропаганда у школі, можлива тільки при тій умові, що всі педагоги приймуть якнайактивнішу участь у такій кампанії. “Бо коли тільки оден учитель буде на такі справи звертати увагу, а інші поминатимуть їх мовчки, то раз образ науки не може бути повний, а друге – решта товаришів своєю мовчанкою можуть поставити того вчителя в досить невиразному світлі і молодь може вважати його загорілим і смішним фанатиком-утопістом” [11, 77].

Варто наголосити, що М. Чайковський чудово розумів, що така профілактична модель не може бути прийнятною для усіх освітніх закладів в Галичині, оскільки не всі педагоги, на його думку, готові до її запровадження та й, виходячи із реалій тогочасної школи, далеко не всі вчителі розуміють доцільність такої діяльності. Тому, як тимчасовий необхідний крок, він пропонує заснування та впровадження інституції “мандрівних інструкторів”, які б почергово та планово відвідували школи та “вели систематичний курс алькології”.

Висновки. Підсумовуючи, зазначимо, що перелік статей на антиалкогольну тематику на сторінках “Української школи” не обмежується лише розглянутими публікаціями. Проблема протиалкогольного виховання дітей та молоді розглядалася й іншими авторами, що може лягти в основу подальших досліджень.

1. Грицак Е. Українські педагогічно-шкільні та вчительські часописи й журнали

(Бібліографічний огляд) / Е. Грицак // Українська школа. Часопис товариства “Учительська громада” у Львові. – 1938. – Ч. 7/12. – С. 134 – 142.

2. Енциклопедія українознавства / [за ред. проф. В. Кубійовича]. – Львів, 2000. – Т. 7. – С. 2726.

3. Енциклопедія Українознавства / [за ред. проф. В. Кубійовича]. – Львів, 2000. – Т. 9 – С. 3474.

4. Енциклопедія Українознавства / [за ред. проф. В. Кубійовича]. – Львів, 2000. – Т. 10. – С. 3692.

5. Кость С. Нариси з історії західноукраїнської преси першої половини ХХ ст. (Структура. Частина друга) / Степан Кость. – Львів: [б.в.], 2002. – 217 с.

6. Наші завдання // Українська школа. Часопис товариства “Учительська громада” у Львові. – 1925. – Зш. 1 – 3. – С. 1 – 2.

7. Пеленський С. Від редакції / С. Пеленський // Українська школа. Часопис товариства “Учительська громада” у Львові. – 1932. – Ч.1. – С. 1.

8. Періодика Західної України 20 – 30 – х рр. ХХ ст. Матеріали до бібліографії / [за ред. М.М. Романюка]. – Львів: [б.в.], 1998. – Т. 1. – 328 с.

9. Пташник Б. Життя для народу / Б. Пташник // Аксіоми для нащадків. – Львів: [б.в.], 1992. – С. 142 – 169.

10. Романюк М.М. Українські часописи Львова 1920 – 1928 рр.: Історико-бібліографічне дослідження / М. Романюк, М. Галушко. – Львів: Світ, 2003. – Т. 3. – Кн. 1. – 912 с.

11. Чайковський М. Алькоголізм і школа / М. Чайковський // Українська школа. Часопис товариства “Учительська громада” у Львові. – 1929. – Ч. 1 – 4. – С. 67 – 82.

Стаття надійшла до редакції 08.05.2014

“Виховуючи дітей, нинішні батьки виховують майбутню історію нашої країни, а значить і історію світу”.

“Наші діти – це наша старість. Правильне виховання – це наша щаслива старість, погане виховання – це наше майбутнє горе, це наші сльози, це наша провина перед іншими людьми”.

Антон Макаренко
педагог

